

A HALÁSZATI JOG

HALÁSZATNAK mint gazdasági termelési ágának már a honfoglalás előtti magyarság életében jelentős szerepe volt, mert a vándorlásra kényszerített magyarok mindig vízben dús tájakon tábo-
A . doltak. Ibn Roszteh és Gurdézi szerint a magyarok főleg télen halásztak, mikor nagy folyók közelébe költöztek. A tavaszi-nyári vándorlások, meg később a kalandozások idején nyilván inkább a meghódított népekből való szolgálkkal halásztattak az akkoriban még uratlan vizeken, de az egyes nemzetségek tulajdonában volt szerszámokkal; bizonyos azonban, hogy mikép a vadászat, a halászat is nemcsak kedvvel űzött, hanem fontos eleségszerző foglalkozása volt a szabad magyaroknak is.

Hogy miképpen alakult tovább a magyar jogfejlődés a halászat gyakorlása, védelme és a halasvizek birtoklása terén az egész középkoron át és milyen hatásai voltak erre a fejlődésre a külföldi jogszabályoknak, a nyugati köz- és magánjogi intézményeknek, erről mélyreható tudományos felkészültséggel és vonzó előadásban nyújt felvilágosítást Degré Alajosnak most megjelent munkája.¹ A fiatal szerző évekig tartó bűvárokodása jogtörté-
tünknek idáig ismeretlen területére vetett fénycsóvát és olyan összefüggéseket is derített ki, melyek feltárása nemcsak a jogtudomány, hanem a gazdaságtörténet művelői számára is határozott nyereség.

Mielőtt rövid áttekintést adnánk Degré lényegesebb megállapításairól, hadd bocsássunk előre néhány összehasonlító adatot annak kidomborítására, milyen nemzetgazdasági jelentősége van, vagyis inkább lehetne a vizek halászati kihasználásának Magyarországon a mi különlegesen kedvező természeti viszonyaink mellett.

Most is bővizű, halban aránylag gazdag folyók és tavak partjai nyújtanak szállást a magyarságnak és mégis aránytalanul csekély az ország haltermelése és elképesztően alacsony az egy lakosra eső évi fogyasztás. A természetes vizeken kívül — melyek közül a Balaton egyedül átlag 10—12.000 q halat termel — 18.000 kat. hold tógazdaság hozza napfényre a kítűnő minőségű halakat, holdanként és évenként átlag 200 kg halhúshozammal. Olyan gazdag a magyar tavak haltápláló képessége, olyan intenzív a magyar napfény élettermő ereje, hogy a halastavak átlagos hozama 3-szor akkora nálunk, mint Lengyelországban és 4-szer, 4,5-szer akkora mint Ausztriában, illetve Csehországban. Mégsem termelünk megközelítőleg sem annyit, amennyit könnyűszerrel, a meglévő berendezésekkel és munkaerővel felszínre hozhatnánk, s csak azért nem, mert nincs megfelelő fogyasztás, hiányozván a lakosság hal-ellátását biztosítani hivatott szervezet.

Magyarországon emberi fogyasztásra kerül legfeljebb 60.000 q bel-
földi hal, vagyis egy lakosra évente 0-60 kg fejadag esik. Mivel azonban a fővárosban és Szegeden a fejadag legalább 2 kg, az ország többi lakosára alig esik 40 dekánál több. A behozott friss és konzervált tengeri hal kb. 15.000 q, amiből egy főre 0-15 kg esik.

A tengeri és édesvízi
halfogyasztás
együttes fejadagja

Lengyelországban.....	1.00 kg
Csehországban.....	1.50 „
Svájcban	3.50 „
Olaszországban	7.00 „
Németországban	15,00 „

Angliában (csupán tengeri halból).... 22.50 „

Magyar halászati jog a középkorban. A Pázmány Péter Tudományegyetem Jogtörténeti Szemináriumának kiadványai. Budapest, 1939. A 167 oldalas munka többet nyújt, mint amennyit címe ígér, mert az újabb és legújabb kor halászati jogviszonyaira is tanulságos pillantásokat vet.

Hogy mit lehet elérni ezen a téren is nagyvonalú szervezettséggel, szállítási kedvezményekkel és ötletes propagandával, erre nézve elgondolkoztatók a következő számadatok:

Németországban csakis tengeri halból az évi fejadag volt :

a háború előtti években	5'00 kg
1933-ban, mikor az önellátási törekvés erőre kapott.....	9'00 „
1935-ben	10'50 „
1936-ban	12'00 „
1937-ben	12'50 „

Ugyanebben az évben a németek a magyar ponty bevitelét lefokozták 3155 q-ra, az 1931. évi 7500 q 40%-ára! És mivel a legutóbbi években Lengyelország és Csehország is tiltó rendszabályokkal állották útját a magyar pontybevitelnek, ma már a minőségileg elsőrendű magyar hal kivitelének összértéke 830 ezer pengőre zuhant alá, szemben az 1929. évi 3 6 millió pengővel.¹

Mivel a tapasztalatok azt mutatják, hogy a kivitel erőltetése aránytalan áldozatokat követelne (prémiumok, fuvarkedvezmények stb.), nem marad más hátra, mint a belföldi fogyasztás emelése,— pl. hetenként egy második halfogyasztó nap bevezetése — ami azonban csak úgy volna lehetséges, ha egyrészt a forgalmat és értékesítést gátló akadályokat nagyvonalú közlekedés- és tarifapolitikai könnyítésekkel elhárítanák, másrészt a termelő érdekeltségek korszerű propagandával és megfelelő árszabályozással a halnak a fogyasztóhoz juttatását előmozdítanák.

Könnyű elképzelni, hogy a középkorban, mikor a folyók szabályozatlanok, a holtágak, morotvák, árterek megannyi haleldorádó volt, az Alföld széles térségei vadvizekben bővelkedtek s így a halak szaporodási lehetőségei korlátlanok voltak, — mindenki könnyű szerrel juthatott olcsó halhoz. Sok történeti adat támasztja alá Degrének azt a megállapítását, hogy még a XIV. és XV. században is mai fogalmak szerint hihetetlen mennyiségű halat fogyasztottak Magyarországon.

Több mint fél ezredév átvizsgált okleveles anyagából Degré előtt ilyen periódusokban bontakozik ki a jogfejlődés: 1. szabad halászat kora, a honfoglalástól Kálmán király uralkodásáig; 2. a halászati magántulajdon kialakulása Kálmántól II. András királyig; 3. a halászatnak parti ingatlan-tartozékká válása (kb. Nagy Lajos jobbágytörvényének meghozataláig); 4. a halászat magánjogi védelmének kialakulása (a XIV. sz. közepétől a mohácsi vészig).

A halászzal összefüggő jogi kérdéseket átgondolt módszerességgel három korszakra osztja és ezeket mindegyikben külön-külön veszi szemügyre.

Az első korszakban, a királyság alapításától Kálmánig halászati joga volt minden szabad magyarnak, ezenkívül az elszegényedett, félszabad szolgáknak és az egyházi testületeknek. A veszprémvölgyi apácák alapító levelének Kálmán általi megújításában szerepel először egy bizonyos számú halásztanyának magántulajdonszerű kezelése. II. Géza 1148-i adománylevelében találunk először említést kizárólagos halászati jogról, melynek értelmében az illető vizen csak a tulajdonos jogosult halászni vagy halásztatni. Ez már szakítás a korábbi állapottal, amikor bárkinek vizén mindenkinek joga volt halászni, csupán a fogott hal egy hányadát tartozott a tulajdonosnak átadni. Ez a hányad rendszerint a zsákmány $\frac{1}{7}$ része, vizánál $\frac{1}{3}$ része volt. A halászat korlátozását vagy büntetőjogi védelmét illetően ebből a korból még nem merült fel adat.

Kálmán uralkodásakor már nagyszámú víz volt magántulajdonban. Épp ezért látta szükségét a király, hogy gazdaságának érdekeit a vizek lefoglalása útján is biztosítsa, mint a nyugati hűbéres államokban szokás volt.

¹ V. ö. Deutsche Fischwirtschaft, 1938. 592. lap és Halászat 1939 január, Répássy, Hallóssy és Lukács cikkeit a belföldi halfogyasztásról.

A lefoglalt vizekből ő is, utódai is adományoztak ugyan nemcsak egyháziaknak, hanem világi uraknak is. De Kálmán halászati törvényét, mellyel tulajdonképp a „regálét“ akarta megszervezni, nem hajtották végre országosan, mert egyháziak és világiak egyformán ellenezték. A XII. század közepétől fogva okleveleink már nemcsak azt jelölik meg, ha valamely vízterület magántulajdonban van, hanem utalnak arra is, ha valamely víz szabad, bárki által halászható. A szabadon halászható vizek száma és jelentősége azonban a következő század elejétől fogva mindjobban Összezsugorodik. A XII. század végén lett csak szokásos az oklevelekben a jogügylet tárgyát képező ingatlanok határának pontosabb leírása. E határleírások gyakran érintenek vizeket is, ami fordulópontot jelent a halászat történetében is. A XIII. század elején fordul elő már olyan határszabás is, mely határként a víz közepét jelöli meg, amiből következik, hogy a határu szolgáltató víz felé az egyik, fele a másik part tulajdonosáé. Mivel pedig regále nem volt, a halászat azt illette, akié a víz volt: így a két szomszéd birtokos mindegyike a folyó közepéig szűrhetette a vizet, illetve építhetett halfogó cégéket.

Azonban a halászati jog még a territorialitás elvének kialakulása után is önálló jóság maradt. A vízparti ingatlanok tulajdonosai ugyan már néha azt vitatják, hogy az ingatlanokkal határos vízfész halászati joga „régis szokás alapján“ őket illeti, a halászó víz tehát tulajdonképp már tartozékká vált; de a tartozék igazi, római jogi jellegének megfelelően a víz a parti ingatlantól elválasztható és önállóan is elidegeníthető volt.

E korban már a halászó víz jogtalan használata ellen való tiltakozásnak is van nyoma. Egyik királyi adománylevél az orvhalászokat átokkal fenyegeti, de hogy földi büntetés is érte-e az orvokat, nem tudjuk.

II. András alatt a halászati jog egészen az ingatlanhoz csatlakozik, annak tartozékává lesz és csak kivételesen válik el tőle. A tatárjárás utáni évtizedekből több királyi privilégium maradt fenn, melyek halászati jogképességgel ruházzák fel egyes városok polgárait. A halászattal foglalkozó szolgák különféle elnevezéseivel találkozunk. Az egyszerű halászokon kívül vannak hálósak (retiferi vulgo ‚halous‘) és halórök. Az 1397. évi törvény értelmében a halászok a zsákmány egyharmadát fizették a jogtulajdonosnak. A XIV. század első éveiben Dukkannak fel okleveleinkben a hal-kereskedők, a halak sózásával foglalkozó németek, kiket magyar szóval „tömlötösök“-nek neveznek.

A német halászati regále megerősödése nyilván közrejátszott abban, hogy királyaink is újabb kísérletet tettek a halászati jog fenntartására. A királyi birtokokon például a kiváltságos polgárokkal szemben éltek a halászati jog fenntartásának nyugaton szokásos eszközével. De azért halászati regáléről e korban sem beszélhetünk. A történetíróink által a királyi jövedelmek közt említett vízi regálén a malom- és vámjogot érthetjük. A királyi jövedelmét alkotó regálék Róbert Károly korára vonatkozó felsorolásában Hóman Bálint sem említi a halászati jogot.

A Balaton, úgy látszik, e korban nem volt kisebb halászati jogterületekre osztva, bár partjain számos birtok feküdt. Több vízparti birtokhoz nem tartozott itt halászati jog, de ama földbirtokokon is, melyekről feljegyezték, hogy balatoni halászati joguk volt, a határ végpontjául egyszerűen a Balatont vagy a Balaton vizét jelölik meg. Csak kivételesen akad olyan adat, mely a Balaton közepén húzódó határról beszél. A fennmaradt adatok alapján helyesnek látszik az a feltevés, hogy a XIV. században a Balatonon nem volt ugyan szabad halászat, de azoknak a parti birtokosoknak, akiknek itt halászati joguk volt, e joga nem volt határookra korlátozva, hanem az egész tavon bárhol halászhattak, mivel a vizet birtoktestek szerint felszabadalni nem tudták.

Végül 1351-től a mohácsi vészig alakul ki a halászat magánjogi védelme. Ekkor kezdődik az egységes jobbágyosztály képződése is, melyhez a halászok is tartoznak. A halászati jog kizárólagossá válik, minek folytán a halászatra jogosultaknak az orvhalászok elleni védelme is hatályosabb lesz. A városi lakosok halászati jogának jelentősége fokozódik, mert a polgárok nemcsak saját vizeiken halásznak, de más vizeket is bérelnek, hogy a város piacait elláthassák. A halászat ekkori nagy közgazdasági és szociális jelentőségére világot vet Istvánffy történetíró — alkalmasint erősen túlzott — számadata, mely szerint Szegeden 1514-ben 3000, 1552-ben pedig 700 halász üzte ezt a mesterséget.

A jobbágyság sorsa a XV. században mindig rosszabbodott; halászati szabadságát is korlátozni kezdték. A nemesség a háborúk és nagy adók folytán csökkent jövedelmét a jobbágyság mind erősebb kihasználásával akarta pótolni. A XVI. század folyamán egyre sűrűbben fordult elő, hogy a földesúr a vizekből is kihasította a maga részét és ezt tilalom alá vetette. Az ilyen vizeken a jobbágy saját gazdálkodása keretében nem halászhatott, csak a földesúr részéről megkövetelt robot formájában, s a halászszákmány túlnyomó részét, de legalább felét az úrnak kellett juttatnia. A robotmunkában végzett halászat a XVI. században már általánosan kötelező szolgálat lett. Előfordult ugyan, főleg egyházi testületeknél, hogy a halászatot a jobbágyoknak bérbeadták — pl. Vörösberényben a győri jezsuiták —, de az országos jog a XVIII. század végén már a jobbágyokat nemcsak mindennemű vadászattól, hanem a halászatától is eltiltotta. Végre e tilalmat, melyet a szokásjog már általánossá tett, a XIX. század első felében törvénybe is iktatták.

Az ősiségi törvény idejétől (1351) a mohácsi vészig halászati regále éppoly kevésbé volt, mint az előző korban. Nincs adatunk arra, hogy a királynak más vizekről, mint a koronauradalmiakról, a halászat után külön adó vagy halszolgáltatás járt volna. A halászat elvben a földbirtokhoz tartozó jogosítvány volt, melyet a föld tartozékai és haszonvételei közé számítottak. A halászati jog jogi természetének ettől eltérő felfogása csak német hatásra kezdett elterjedni. Német- és Franciaországban a halászatot az uralkodótól a nemességre átruházott királyi jövedelemnek tekintették és ehhez képest regalénak nevezték. XVIII. századi joggyakorlatunkban a halászat már nemesi előjoggá változott és azt, úgy mint nyugaton, regalénak kezdték nevezni. Ennek folytán a földbirtok eladásával a halászati jog elidegenítése csak akkor járt együtt, ha ezt az okirat kifejezetten kikötötte. Ehhez képest nyilván a kincstár is igyekezett a halászati jogot királyi haszonvételnek minősíteni, holott sohasem volt az. Ezért Degré szerint „hibás a Kúria gyakorlatának az 1888: XIX. t.-c. előtti időre vonatkozó ama megállapítása, hogy a halászat kisebb kir. haszonvétele volt. Ezzel ugyanis csak azt akarja kifejezni, hogy akkor a halászati jog önálló jogosítvány is lehetett és nem volt elválaszthatatlanul összekötve a vízparti birtok tulajdonával“.

Az 1888. évi törvényt megelőzően tehát a halászat önállósítható jogként szerepelt, mely rendszerint a vízparti birtok tartozékaként jelentkezett. Ez a törvény azonban a halászati jogot hozzákapcsolta a parti birtokhoz és így tulajdonképp a birtoknak nem tartozékává, hanem alkotórészévé tette.

Az osztatlanul gyakorolt balatoni halászatban a XV. sz. folyamán változás állt be, mert egyes halászatra jogosultak olyan vízrészeket hasítottak ki a tóból, melyek kizárólag őket illették. A XIV. sz. elején már a parti birtokhoz tartozó halászóvíznek pontos határleírásával is találkozunk. Ezen a törészen csak a birtok tulajdonosa jogosult halászni. A Balaton más részei azonban, melyeket ilyen határokkal kizárólagos halászterületekké nem hasítottak ki, továbbra is a halászatra jogosultak osztatlan, közös használatában maradtak. Szokásban volt már ebben az időben a halászóvizeket önállóan